

DANAŠNJA ISKUŠENJA NOVOZAVJETNE VIZIJE BRAKA I OBITELJI

Nikola HOHNJEC, Zagreb

Sažetak

Uvod u predavanje i članak unosi razliku između braka i obitelji. Novozavjetno istraživanje započinje od nerazorivog zajedništva. Matej i Pavao donose razlikovanje i kvalifikaciju nerazrješivosti braka u svojim zajednicama. Novi zavjet poznaje sakramentalnost za brak i obitelj. Postoji i izvjesna relativizacija braka i obitelji. O obitelji govore fragmentarni uvidi u brizi i službi prvotne i najranjivije ljudske ustanove. Biblijsko pastoralno usmjerenje u trećem dijelu daje prvenstvo pripravi za kršćanski brak. Novi zavjet je ogledalo za današnje brakove i obitelji. Konačno Novi zavjet je optimističan i perspektivan. Postoji osjetljivost za rast i ostvarenje novozavjetnog ideala braka i obitelji.

Ključne riječi: brak, sakrament, nerazrješivost braka, obitelj, zajedništvo.

I. UZ NASLOV I SADRŽAJ

Poneka biblijska enciklopedija ili biblijski rječnik spominje samo brak, odnosno navodi jedan pojam za brak i obitelj¹. Spomen braka i obitelji u gornjem naslovu upućuje na sadržajnu dvostrukost. Pojmovi govore o istoj stvarnosti koja započinje brakom i prerasta u obitelj. Brak je tako obitelj 'in fieri' a obitelj je brak 'in esse'. Brak se odnosi na muža i ženu, na njihovu ljubav i vjernost po Božjoj volji i na njihovo trajno ženidbeno vezivanje. A obitelj pretpostavlja brak između muža i žene i promatra ga u širem kontekstu njihova potomstva, djece. Obitelj obuhvaća i sve druge članove koji su u bližem ili daljnjem krvnom srodstvu, a žive zajedno pod istim krovom. Čovječanstvo je strukturirano bračno i obiteljski. To je ljudska i civilizacijska datost. Ljudi se vežu u brakove i dolaze iz obitelji, imaju obitelj ili jesu obitelji. Brak i obitelj su najstarija čelija zajed-

¹ Usp. H. HAAG, *Bibel-Lexikon*, Benzinger-Verlag, Einsiedeln-Zürich-Köln, 1968., koji donosi opsežne članke o braku (str. 359-364) a sasvim kratku natuknicu o obitelji. A. GRABNER-HAIDER, *Praktični biblijski leksikon*, (preveli: B. Lujčić i L. Fišić), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., obrađuje samo temu braka (str. 36-37).

ništva, gotovo strukturalna sastojnica društvenosti. Objava je Božja ponuda ljudima u njihovom životnom kontekstu. Tako i Novi zavjet govori o bračnim partnerima, roditeljima i djeci. No, smije li se odmah govoriti o novozavjetnoj viziji braka i obitelji? I može li se uz Novi zavjet govoriti o današnjoj bračnoj i obiteljskoj problematici? Da li je novozavjetno iznošenje braka i obitelji vizionarsko? A je li današnja bračna i obiteljska situacija na trajnom iskušenju i izrazito problematična?

Novi zavjet, tj. Isus, evanđelisti, apostol Pavao, jednostavno novozavjetni pisci pretpostavljaju brak i obitelj, iz njih dolaze, u njih se vraćaju, njima su zaočupljeni, o njima govore, svjetuju i naučavaju. Novi zavjet ne donosi sistematskog nauka o razumijevanju braka i obitelji, ali je u svezi s njima realan. Kršćanski brak kao bitna sastojnica života uključuje proces. Potrebna je stoga priprema i još više oblikovanje i izgradnja za brak koji ostaje i ujedno prelazi u obitelj. Brak i obitelj odnose se na čitav život u budućnosti gdje nitko unaprijed ne zna kako će biti sazdan budući brak i kako će se razviti nova obitelj.

II. NOVOZAVJETNI IDEAL BRAKA I OBITELJI

1. Brak pretpostavlja nerazorivo zajedništvo²

Po Bibliji brak pripada samorazumljivim društvenim ustanovama. U Novom zavjetu brak ne zahtijeva nikakvo posebno zanimanje. Govor je općenit osim kada se govori o jedinstvu, rastavi, preljubu, bludu. To je civilna, privatnopravna ustanova i svjetovna stvar. Ovdje se ne traži odmah Isusova riječ i precizna gesta ustanovljena braka. Isus nije uzimao pouku o braku zasebno. On jednostavno prihvaća ondašnju bračnu praksu. Kršćani i kršćanke novozavjetnog vremena ženili su se i udavali po mjesnom običaju nekršćanske okoline. Ni apostoli ni njihovi nasljednici nisu uredili sklapanje braka. Pravno nadležništvo za vjenčanje među kršćanima ostala je država³.

Isus se, međutim, u polemičkom kontekstu suprotstavlja ondašnjem poimanju i praksi sklapanja braka. Pri tome žigoše iskrivljenja, vraćajući bračnu prob-

² Društvo sv. Pavla izdalo je audio materijale koji obrađuju čitavu problematiku braka, prvo se, zasebno, obrađuje biblijski dio iz Staroga i Novoga zavjeta, zatim u katoličkoj predaji, osobito opširno u crkvenom pravu, u katoličkom moralnom nauku i u suvremenom pastoralnom radu. Materijali obuhvaćaju predavanja na audio-kasetama i svaka je posvećena nekoj od bračne, odnosno obiteljske tematike u nizu izdavačke kuće Alba House, Ohio, 1975. U daljnjem se tekstu uporaba navodi samo kao *audio-grada o braku*, Alba House, Ohio, 1975.

³ Društvenu i javnu brigu za sklapanje braka u Pracrkvi jasno je izrekao J. VENETZ, *Das Sakrament der Ehe*, Kanisius Verlag, Freiburg, Schweiz, Verlag St. Gabriel Mödling bei Wien, 1976., str. 5-6.

lematiku na provjeru i možebitni prvotni ideal, tj. početak stvaranja (Post)⁴. Isus se nije okomio na poligamiju (i poliandriju). Ona se bila smanjila, ali nije bila ukinuta. Tako se Isus nije borio protiv simultane nego sukcesivne poligamije. Važno je napomenuti i potcrtati da Isusa ne treba tumačiti zakonom – on izvodi iz uskoće zakona pa ga se ne smije zatvarati ni u nove, pa makar, njegove zakone⁵. Isus se naime »uzdiže iznad Zakona i pozivlje na jednu dublju i sveobuhvatniju stvarnost, ni njegova se riječ ne smije bez daljnijega proglasiti novim zakonom, isto kao što ni Evanđelje ne možemo nazvati novom Torom«⁶.

Novi zavjet potpuno i bez rezerve prihvaća brak. Valja stoga ispitati novo-zavjetnu poruku o braku. Tekstovi o braku nisu brojni, ali su izoštrjeni i u nekim slučajevima teški⁷. Prije svega valja utvrditi opću postavku koju prihvaćaju gotovo svi današnji egzegete i bibličari: postoji opći konsezus da je Isus u svojem učenju i propovijedanju govorio o apsolutnoj nerazrješivosti braka⁸. Mjesto koje potvrđuje nerazrješivost je prije svega najstariji tekst u Mk 10,1-12. Markovo evanđelje je temelj iz kojeg su Mt i Lk napravili svoje prilagodbe. Mk evanđelje govori o braku u sukobu s farizejima. Narativni tekst govori kako farizeji dolaze Isusu i da bi ga iskušali, postavljaju mu pitanje: »Je li mužu dopušteno otpustiti ženu?« U odgovoru Isus pita farizeje: »Što vam zapovjedi Mojsije?« Odgovorili su da je Mojsije dopustio napisati otpusnicu i otpustiti ženu (usp. Pnz 24). U nekim slučajevima to je bila praksa i u Isusovo vrijeme⁹. No, Isus nije zadovoljan s tom praksom. Direktno se vraća na tu krivu praksu i donosi srž svog nauka. Pojašnjava da je Mojsije svome narodu uistinu to dopustio ali zbog tvrdokornosti srca. Međutim na početku stvaranja Bog je ljude stvorio kao muško i žensko, čovjek će ostaviti svoju dotadanju obitelj i prionuti uz svoju ženu i bit će jedno tijelo (Mk 10,6-8; Post 1,27; 2,24). Isus svoje učenje završava Božjim autoritetom i poziva ljude da u svezi braka vrše volju Božju: »Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja!« (Mk 10,9).

⁴ Stvaranje na početku čini kriterij svake provjere bračnog razumijevanja kao što je lijepo obrađeno u: J. L. MCKENZIE, *Dictionary of the Bible*, The Bruce Publishing Company, Milwaukee, 1965., str. 548-551.

⁵ Usp. »Isusova se odluka ne smije dakle interpretirati zakonom, jer Isusov odgovor izvodi upravo iz uskoće zakonskog mišljenja i kritizira okorjelost srca, nečovječnost čovjeka koji misli na rastavu«, u: A. GRABNER-HAIDER, *nav. dj.*, (preveli: B. Lujčić i L. Fišić), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 36.

⁶ I. DUGANDŽIĆ, *Ženidba u svjetlu Biblije*, BS 49 (1979.), str. 17.

⁷ Usp. *audio gradu o braku*, Alba House, Ohio, 1975.

⁸ *Isto.*

⁹ *Isto.*

Što je Isus učinio? Naglavce je okrenuo rabinsku tradiciju, ide do Mojsija koji je pred moralnom nezrelošću svoga naroda popustio i stigao je do stvaralačkog teksta koji govori o temeljnom jedinstvu¹⁰. Čovječanstvo je u mužu i ženi sjedinjeno i brak je dio, izraz, simbol i realno osnovno jedinstvo čovječanstva kao središta Božjeg stvaranja. I tako Isus potvrđuje osnovnu volju Božju da je brak jedinstven, jedan i nerazrješiv.

Tekst se u Mk nastavlja u učeničkom krugu gdje Isus ponavlja svoje apsolutno učenje o nerazrješivosti braka¹¹. Brak je naime imovinski pripadao muškarcu. Djevojka iz očeva prelazi u muževljevo vlasništvo a po praksi rastave nema više nikave društvene zaštite. Mk spominje opasnost preljuba ravnopravno za muža i ženu tkogod ne prihvaća njegova učenja a drži se stare prakse. Dakle u Isusa nema dopuštenja i nema kvalifikacije¹². Snažno učenje najstarijeg evanđelja glasi: brak je nerazrješiv, ne općenito nego svaki je brak nerazrješiv. Daljnji tekst koji sadrži to isto je Lk 16,18. Ovaj puta nije posrijedi diskusija ili neka naracija, već izolirana izreka koja potvrđuje Isusovo osnovno uvjerenje o jedinstvu braka. To je zapravo ponovljeno Isusovo tumačenje učenicima o braku nakon raspre s farizejima. I Luka je jednostavan, snažan i bez iznimke u pogledu nauka o braku.

Zanimljivo da fundamentalističko i doslovno tumačenje Svetog pisma bez ikakvih ustupaka ili iznimaka, a i bez poznavanja sakramentalnosti braka, prihvaća i prakticira apsolutnu nerazrješivost jednom sklopljene ženidbe. Tako u njemu ne postoji i ne priznaje se nikakva nevaljanost braka, ne postoji nikakva mogućnost niže primjene Matejeve klauzule, Pavlovog privilegija, rastave ili poništenja braka. Ako po tom shvaćanju i postoje zapreke onda je praštanje jedini put očuvanja bračnog jedinstva.

2. Matejevo i Pavlovo razlikovanje nerazrješivosti

Crkva već u Novom zavjetu ide svojim pravim putem čuvajući nerazrješivost ali imajući u vidu i značenje vjere i mira. Valja uzeti Mt 19,3-12 i Pavla u 1 Kor 7. Oba ova teksta donose kvalifikaciju Isusovog apsolutnog nauka o nerazrješivosti braka. Postoji mali kosenzus što je mislio Matej i donekle Pavao¹³.

¹⁰ Usp. P. ADNÈS, *Le mariage*, Desclée, Tournai (Belgium), 1963.², str. 29. (Djelo je desetljećima služilo kao priručnik na Papinskom sveučilištu Gregorijani u Rimu, gdje je autor predavao sakrament ženidbe.).

¹¹ Usp. *audio-gradu o braku*, Alba House, Ohio, 1975.

¹² *Isto*.

¹³ *Isto*.

Mt govori o nerazrješivosti paralelno s Mk u polemičkom kontekstu. On je međutim preradio, protumačio i primijenio Mk predaju u svijesti da to čini za svoju zajednicu koju predstavlja i kojoj služi. Mt to čini kroz cijelo evanđelje jer je osjetljiv za židovsko-kršćansku predaju. Mt ne pita da li rastava ili ne – to je već odlučeno u Pnz - nego o razlogu za rastavu. Bilo je židovskih kontroverzija o razlozima i ovdje u Mt se traži od Isusa da se opredijeli za razloge o rastavi. Nadalje, u židovskoj sredini ne govori se o ženi koja i nije mogla započeti proces rastave. Inače Mt je identičan Mk ali u slučaju nerazrješivosti sačuavao je jednu iznimku tj. bludništvo (porneia). Usprkos svoj egzegetskoj akrobaciji¹⁴ da se ni ne govori o bludništvu, kako ne postoji ženidbeni vez, da je posrijedi rastava od stola i postelje, može bitno židovsko rodoskrvnuće, abuzus bludništva, preljub, mjesto ostaje nejasno. Poštenu zaključak priznaje da su hvalevrijedni pokušaji tumačenja ali ne zna se točno što Mt misli pod pojmom iznimke *porneia*, bludništvo¹⁵. Pojam unosi neku kategoriju koja prekida ženidbeni vez i tu je kvalifikaciju Mt unio u svoju židovsko-kršćansku zajednicu. I u Govoru na gori Mt 5,31-32 izriče isti stav i to u apsolutnom pravorijeku. Već je ranije i u hrvatskoj teološkoj literaturi izneseno stanovište da se govori o rastavi braka: »Budući da je filološki moguć čitav niz značenja, rješenje je moguće naći samo na bazi konteksta, koji prilično jasno govori da se radi općenito o rastavi ženidbe a ne o rastavi nedozvoljenih veza«¹⁶. Ženidbeno pravo Istočne crkve koja inače uvažava sakramentalnost ženidbe kao i Protestanti koji ne poznaju sakramentalnost ženidbe poznaju u svojoj praksi uhodanu Mt klauzulu preljuba kao razlog za rastavu i prostor za mogućnost novog braka.

Pavao u svom misijskom djelovanju u Korintu donosi drugu kvalifikaciju nerazrješivosti ženidbe¹⁷. Pavao dinamičnoj zajednici u Korintu odgovara na mnoga praktična pitanja zajednice, kako živjeti, kako voditi liturgiju, organizirati zajednicu i praktično urediti kršćanski život. Dotiče i pitanja o djevičanstvu, braku, mješovitosti ženidbi. On zna za Gospodinovu volju o nerazrješivosti (1 Kor 7,10). Ali Pavao poznaje situaciju gdje nema Gospodinovog uputstva. Na primjeru novoobraćena vjernika/vjernice i nevjernika/nevjernice vrijedi nerazrješivost. Ako, međutim, nevjernička strana zatraži rastavu onda taj krucijalni Pavlov

¹⁴ Isto.

¹⁵ Usp. detaljnu raščlambu Matejeve klauzule u: P. ADNÈS, *Le mariage*, Desclée, Tournai (Belgium), 1963.², str. 23-27.

¹⁶ I. DUGANDŽIĆ, Ženidba u svjetlu Biblije, *Bogoslovska smotra* 49 (1979), str. 14. Usp. i LJ. RUPČIĆ, *Ženidbena nerazrješivost*, Dobri pastir, Sarajevo, 1976., str. 32; P. HOFFMANN, *Jesu Wort von Ehescheidung und seine Auslegung in der neutestamentlichen Überlieferung*, Concilium 6/1979., str. 326;

¹⁷ I. DUGANDŽIĆ, str. 31-39. Usp. i *audio-gradu o braku*, Alba House, Ohio, 1975.

tekst svjetuje da se sprovede rastava, jer najvažniji je mir Božji (1 Kor 7,15). I Pavao je svjestan da i on ima Duha da tako uredi život zajednice jer upravo vjernik smije punim životom živjeti crkveno zajedništvo (1 Kor 7,40). Zato ni vjernik nije više vezan, dapače potpuno je slobodan za vjenčanje. I taj stav u prilog vjere u crkvenoj je povijesti temelj za Pavlov privilegij. Po Pavlu brak nije prirodne nego povijesne naravi. Pavao u nekom relativnom bračnom pesimizmu izbjegava naturalističko poimanje braka¹⁸. Taj tzv. Pavlov privilegij prihvatilo je za kršćane i ženidbeno pravo u Katoličkoj crkvi.

Postoji dakle stroga potvrda Isusovog nauka o nerazrješivosti braka ali s druge strane Mt i svakako Pavao iz jedinstvene pastoralne situacije i potrebe za svoje posebne zajednice uvode kvalifikaciju u Isusovo učenje.

3. Znak – sakrament za brak i obitelj¹⁹

Brak je započeti hod u budućnost pri čemu je Isus iz Nazareta optimist. U braku se jedno drugome pokorava, podlaže i služi (1 Pt 3,1-7). Ef 5 opravdava, uvodi i daje tradicionalni povod kršćanskoj sakramentalnosti braka²⁰. Ef uspo-ređuje, dakle, odnos muža i žene s odnosom koji postoji između Krista i Crkve. Krist, Crkva i kršćanski život nerazdvojivo su povezani što vrijedi i za kršćanski ženidbeni život²¹. Zajedništvo između muža i žene nalazi svoj uzor u odnosu između Krista i Crkve. Tako je ženidba »jedan od oblika posadašnjjenja, epifanija ljubavi i vjernosti Krista i Crkve, tog prvog i sveobuhvatnog sakramenta u koji su svi kršćani uronjeni«²². Sakrament je ovdje duboka i bogata povezanost u ljubavi kao ljudskom polazištu i stvarnosti: »Muževi, ljubite svoje žene kao što je Krist ljubio Crkvu te sebe predao za nju da je posveti, očistivši je kupelji vode uz riječ te sebi predvede Crkvu slavnu, bez ljage i nabora ili čega takva, nego da bude sveta i bez mane. Tako treba da i muževi ljube svoje žene kao svoja tijela. Tko ljubi svoju ženu, sebe ljubi« (Ef 5,25-28). Ovdje se vidi i ljubav Božja, (Kristova) ali i ljubav prema bližnjemu i samome sebi: »Dakle, neka svaki od

¹⁸ Usp. A. GRABNER-HAIDER, *Praktični biblijski leksikon*, (preveli: B. Lujčić i L. Fišić), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 37.

¹⁹ Poglavlje je opširno obrađeno u članku: N. HOHNJEC, »Bračno 'biti' zajedno u Kristovo ime': znak saveza između Boga i čovjeka«, u: *Novi život po Duhu: liturgija-sakramenti-moralna*, Katehetski priručnici, Knjiga br. 3, Katehetski centar, Glas koncila, Zagreb, 1990., str. 11.

²⁰ Sakramentalnost braka uvedena je iz latinskog prijevoda koji je grčki *mysterion* suzio na *sacramentum*, koji ne pokriva svu dubinu grčkog pojma ali je unio tehnički pojam za sakrament u kršćanskoj praksi.

²¹ Usp. I. DUGANDŽIĆ, »Ženidba u svjetlu Biblije«, *Bogoslovska smotra* 49 (1997.), str. 15.

²² *Isti.*, str. 16.

vas ljubi svoju ženu kao samog sebe, a žena neka poštuje svog muža» (Ef 5,33). Uistinu, tko je kome bližnji ako to nisu muž i žena jedno drugome?

Brak je dakle sakrament odnosa. Ljudska ljubav je put ostvarenja sakramenta braka. Ona upućuje na Božju ljubav koja je prisutna u savezu Krista i Crkve. A savez pretpostavlja jednakost, partnerstvo i ispunjavanje dogovorenoga. Tako je brak trajno oživljavanje Božjeg saveza s ljudima. Bračni savez je slika otajstvenog Božjeg saveza s ljudima. Otajstvo saveza ostvaruje se u povezanosti Krista i Crkve pa kršćanski brak na tom otajstvu ima obilno udjela. Apostol Pavao već ranije i na drugom mjestu iznosi gotovo uznemiravajuće riječi da se u braku nekrštena osoba posvećuje po krštenom suprugu/zi kao što je to i u njihovoj djece (1 Kor 7). Milost je jača od nevjere u poganskog supruga/ge. Time je bračno zajedništvo dignuto na nadnaravno zajedništvo (Ef 5,32). Misterij braka je misterij ljubavi (Ef 5,22-33).

Poslanica Efežanima spominje, dakle, brak kao sakrament. On je nazočan u zaručничkoj ljubavi. Kršćanska ženidba odraz je kršćanskog života u životnoj vezi s Kristom i Crkvom²³. Ženidba kao sakrament jedinstva uspješna je milost u Kristu i u Crkvi. U toj obostranosti jasno da žena služi mužu, ali ne kao potlačena, nego u Kristu oslobođena. I stoga nije čudo da je i nakon liturgijske obnove ovaj tekst među prvim novozavjetnim čitanjima za vjenčanje. I zaručnici neopterećeni ranijom podložnošću, katkada i neravnopravnošću, i danas rado posizu za ovim tekstom. Čin međusobnog darivanja zaručnika uvodi u Kristovu ekonomiju spasenja. Govori se naime o sakramentu kao o velikom otajstvu. Tako se može govoriti i o Kristovom zaručništvu i Crkvi kao njegovoj zaručnici (Ef 5; Otk 19; 21 - 22). Vjernici su dakako bračni i obiteljski ljudi (1 Tim 5,1-2). I za praksu, Heb u svojoj završnoj parenezi ističe važnost ženidbe: »Ženidba neka bude u časti u svijetu i postelja neokaljana!« (13,4).

4. Relativizacija novozavjetnog braka i obitelji

Isus dolazi iz obitelji i s njom je povezan. Govori o svojoj rodbini ali izvršioce Božje volje naziva pravom (duhovnom) rodbinom: »Tko god vrši volju Božju, on mi je brat i sestra i majka« (Mk 3,35; usp. i Mk 3,21.31-34; Mt 12,45-50; Lk 8,19-21). Zaradi kraljevstva Božjeg Isus svoje samačko stanje traži i od drugih, kao što to i donosi onaj poznati tekst: »A ima nesposobnih koji sami sebe onesposobiše poradi kraljevstva nebeskoga. Tko može shvatiti neka shvati.« (Mt 19,12). Upravo i nedavno sklopljena ženidba po Lukinom proširenju ne može biti razlog neodazivu na zajedništvo s Bogom (Lk 14,20). Isusovo nasljeđivanje ne poznaje nikakvu konkurenciju²⁴, ima tako prednost pred brakom i

²³ Isto.

²⁴ Usp. *audio-grad a braku*, Alba House, Ohio, 1975.

obitelji: »Tko ljubi oca ili majku više od mene, nije mene dostojan. Tko ljubi sina ili kćer više od mene, nije mene dostojan.« (Mt 10,37). I Isusov zahtjev postaje paradoksalan kada Isus kod Luke od nasljedovatelja traži čak i mržnju u odnosu na brak i obitelj: »Dođe li tko k meni, a ne mrzi svog oca i majku, ženu i djecu, braću i sestre, pa i sam svoj život, ne može biti moj učenik.« (Lk 14,26). Svako se radikalno nasljedovanje ubraja u savršenstvo (Mt 19,21). Isus obećava, dakako, i bogatu nagradu onima koji su poradi njegova nasljedovanja ostavili sve, prije svega obitelj (Mt 19,27-29).

Isusova preporuka i posebno radikalni zahtjev u nasljedovanju unose u Novi zavjet relativizaciju braka i obitelji²⁵. Uistinu, iščekivanje Mesije se ispunilo – ljudska obitelj i potomstvo ne mogu više biti mesijanski²⁶. Brak i obitelj kao da time imaju manju važnost. Kršćani su u prijelaznom vremenu. Nadoći će svršetak. Brak bi mogao omesti pripremu na taj događaj. Brak je bavljenje i aktivnost bezglave generacije i prakticira se gotovo naivno i lakomisleno čak i uoči uništenja potopom (Lk 17,27)²⁷. U vrijeme dolaska Sina čovječjega i uskrsnuća također upravo brak i obitelj dolaze u drugi plan (Lk 17,26). U kraljevstvu Božjem neće biti ni ženidbe ni udaje (Mt 22,30; Mk 12,25; Lk 20,35).

Pavao je osobno neoženjen pa vjeruje da tako može nepodijeljeno bolje služiti Gospodinu. Za njega je brak nešto provizorno²⁸. Brak kao i obličje ovoga svijeta brzo prolaze (1 Kor 7,29-31). U Pavla se ne mogu pomiriti brak i posvećenije predanje Kristu. Brak može udaljiti od Boga (1 Kor 7,32-35). Jasno da je to Pavlov osobni put. Matej evanđelist i apostol Pavao svaki u svoj društveno-socijalni kontekst, s jedne strane u židovski svijet i s druge strane u mnogo rašireniji i aktualniji helenističko poganski svijet i nazor, unose svojim autoritetom iznimku i preporuku o braku i rastavi.

5. Obitelj u novozavjetnom i apostolskom razdoblju

U novozavjetnom vremenu je samo po sebi razumljivo da obitelj traje upravo po djeci. Svakako Novi zavjet pokazuje da je Isus u svom navještaju volio djecu. Isus stavlja dijete u sredinu (Mt 19,13-15; Mk 10,13-16) ili u isti red odnosno krug slušatelja kraj sebe (Lk 18,15-17) da bi pokazao primjer građanina i

²⁵ Haag i Grabner-Haider spominju čak neki novozavjetni bračni pesimizam ili čak bračno neprijateljstvo. Usp. H. HAAG, *Bibel-Lexikon*, Benzinger Verlag, Einsiedeln-Zürich-Köln, 1968., str. 361-362. A. GRABNER-HAIDER, *Praktični biblijski leksikon*, (preveli: B. Lujčić i L. Fišić), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 37.

²⁶ Usp. BIBLIJSKI LEKSIKON, (preveli: M. Grgić, J. Kolanović, M. Žagar), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991. (4. izdanje), str. 55.

²⁷ Usp. H. HAAG, *Bibel-Lexikon*, Benzinger Verlag, Einsiedeln-Zürich-Köln, 1968., str. 361.

²⁸ *Isti*, 362.

prikladnog člana za kraljevstvo nebesko. Isusovu ljubav prema djeci valja proširiti i na njihove roditelje tj. obitelj i njene članove. Isus je dakle općenito uzevši cijenio brak i obitelj. Okružio se je obiteljskim ljudima. I bez daljnega se mogu ublažiti neki tekstovi i njihov dojam kao da Isus nije baš cijenio brak i obiteljski život²⁹. Isus u svom izlaganju svakako nadilazi negativni pristup i trajno vrednuje partnerstvo i ljubav.

I Ivan evanđelist je suprotnog mišljenja i to odmah na početku Isusovog javnog djelovanja i očitovanja. Važno je napomenuti da Ivan spominje kako je Isus prisutan na svadbi u Kani Galilejskoj kao počasni gost, što je dobrodušno gledanje na brak (2,1-12). Tamo je posredovanjem Majke Marije napravio svoje prvo čudo. Tako je upravo na svadbi u Kani Galilejskoj Isus oslobodio ljude za radost a lakomislene zaručnike poštedio sramote. I u braku kasnijih vjernika on je prisutan kao onaj koji potvrđuje, posvećuje i blagoslivlja brak (Iv 2,1-12)³⁰. I danas se na engleskom jezičnom području priprema za crkveno vjenčanje zove Pre-Cana. I na koncu svoga evanđelja Ivan zapisuje kako Isus s križa zbrinjava svoju majku povjerivši je najvjernijem ljubljenom učeniku a učenika njoj (Iv 19, 26-27).

Veliku brigu Novi zavjet posvećuje obiteljskom životu. Očinska kuća je jedinstavno dom. Bez obitelji čovjek nema uvjeta za život. Domovi su bile crkve u malom. Kršćanske su obitelji opisane kao najranija mjesta bogoštovlja i znakovi zajedničkog života (Dj 2,46; 16,15).

Pavao i katoličke poslanice donose životna prava i gotovo dnevni, kućni i obiteljski red za razne članove, starce, očeve, mladiće, mlade, i djecu (Ef 5,21 – 6,4; Kol 3,18 – 4,1; 1 Tim 2,8-12; Tit 2,1-19; 1 Iv 2,12-17). Valja živjeti prema redu u Gospodinu (1 Kor 7; 1 Sol 4,3-8). Postoje ustaljena pravila za djecu i za starce. Tu je mjesto za muža i ženu: »Muževi, ljubite svoje žene i ne budite osorni prema njima.« (Kol 3,19). Ima pravila za oca i majku, sinove i kćeri: »Očevi, ne ogorčujte svoje djece da ne klonu duhom.« (Kol 3,21). Ne izostavlja se ni mlada generacija: »Napisah vama, mladići, jer ste jaki i riječ Božja u vama ostaje i pobijedili ste Zloga.« (1 Iv 2,14). Autor 1 Tim 4,3 žigoše zabranu ženidbe. Muževi u crkvenim službama: đakoni, prezbiteri i biskupi samo se jednom žene i provode uzoran obiteljski život (1 Tim 3,1-13; Tit 1,5-9). Pavao uzima obitelj da bi progovorio o milosnom ustrojstvu posvojene djece Božje.

²⁹ Usp. čitav prethodni odsjek: 4. Relativizacija novozavjetnog braka i obitelji.

³⁰ Biblijsko teološko i praktično ekumensko izlaganje čuda u Kani Galilejskoj uzorno je izrađeno u: A. STEINER – V. WEYMANN, *Wunder Jesu*, (Bibelarbeit in der Gemeinde, Band 2), Friedrich Reinhardt Verlag Basel – Benzinger Verlag, Zürich-Köln, 1982.², str. 147-165.

Novi zavjet visoko vrednuje obiteljski život. Ivan Krstitelj, izmoljeno dječete, potvrđuje smisao braka bez djece. On će se boriti za svetost braka pa makar bio u pitanju i sam kralj koji će ga zbog toga poslati u smrt. Ivan Krstitelj je mučenik jedinstva braka, a po ondašnjem još važećem pravu upravo su njegovi roditelji po rastavi i drugom braku ili po 'majci iz nužde', mogli doći do potomstva (Mt 14,1-12; Mk 6,14-29; Lk 9,7-9). Novi zavjet ne poznaje obiteljsku idilu i ne izbjegava suprotstavljanja u njoj. Marijina i početna Josipova poteškoća pokazuje da se Bog može uplesti u bračni život i preokrenuti planove ljudi. Pa i idila nazaretske obitelji prekinuta je gorkim iskustvom gubitka dječaka Isusa u hramu (Lk 2,41-52). Lk je taj nemili događaj popratio ukorom koji je Marija izrekla Isusu. Nakon toga Isus je bio poslušan. I napredovao je u mudrosti, dobi i milosti kod Boga i ljudi, u krugu svoje nazaretske obitelji.

Isus među apostolima ima dva puta dva brata: Andriju starijeg brata i Petra, apostolskog prvaka. Zebedejevi sinovi, Jakov i Ivan za koje se zauzimala i njihova majka kod Isusa također su bili braća (Mt 14,18-22; 20,20-28; Mk 1,16-20; 11,35-45; Lk 5,1-11; 22,24-27; Iv 1,35-42). Isus visoko vrednuje prijateljstvo s Lazarom i njegovim sestrama Martom i Marijom (Iv 11). Zato će upravo Lazara uskrisiti i to je vrhunac Isusova poslanja jer kod Ivana nakon toga slijedi uvod u Isusovu muku, smrt i proslavu. On će u to središte otkupljenja ugraditi apostolsku pouku, utjehu po Duhu Branitelju i perspektivu molitvenog i životnog vjerničkog zajedništva. Lk, ali u sasvim drugom kontekstu, govori o dvije različite sestre, o Marti i Mariji, gdje Isus pred užurbanom zauzetosti daje prednost kontemplaciji (Lk 10,38-42). Dalje valja uzeti prispodobu o dva brata ili sina koje otac šalje na posao gdje se ishod ambivalentno vrednuje. Drugi se sin odaziva teoretski a u praksi okreće leđa. Prvi se teoretski suprotstavlja, ali svoju praksu usklađuje s očevom voljom (Mt 21,28-32). Prispodoba o izgubljenom, mlađem sinu i nepomirljivom starijem sinu i te kako govori kako odlazak i odjeljenje u obitelji, privrženost i zavist, ustrajnost i radost nadilaze ljudsko ponašanje. Ishod pokazuje izgubljeno i opet uspostavljeno sinovstvo. Gubi se međutim postojeće sinovstvo. I bratstvo jednom prekinuto više se ne uspostavlja. Samo se od Boga oca može pravo naučiti i ljudsko slobodno ponašanje i odlučivanje (Lk 15, 11-32). Usprkos ljudskom odbijanju i zakazivanju Bog po Ocu poziva na otvoren život i želi slaviti susret i blagdan. Postoji i negativna solidarnost gdje sva odrasla braća idu prema propasti kao što se vidi iz prispodobe o bogatašu i siromašnom Lazaru (Lk 16,19-31).

Isus prilazi upravo unesrećenim i prikraćenim obiteljima i na njima čini znakove, čudesa u vidu djela milosrđa i pomoći. Tako je Isus pokušao ublažiti tragičnost gubitka i okrnjenosti obiteljskog zajedništva. Vraća uskrsnulu kćerku uciviljenom ocu Jairu i njegovoj ženi (Mt 9,18-26; Mk 5,21-43; Lk 8,40-56). Ozdravlja iz udaljenosti sina rimskog činovnika (Iv 4,43-54; u Mt 8,5-13 i Lk 7,1-10

gdje se govori o stotnikovom sluzi). Opsjednuti padavičar kojeg Isus ozdravlja za Lk je sin jedinac (Lk 9,37-43; usp. i Mt 17,14-21; Mk 9,14-29). Zato uskrišava, tj. oživljuje sina udovice iz Naina, tj. i njezina sina i nju oslobađa za život (Lk 7,11-17)³¹. Udovice su i inače u Novom zavjetu uzor predanja u Božju providnost kao što se vidi u udovice koja ubacuje u hramsku riznicu ono posljednje što posjeduje (Lk 21,1-4). I kod ustrajnosti u molitvi neka je udovica strpljiva, uporna pa i silovita tražeći svoje pravo (Lk 18,1-8)³². Upravo problem brige za udovice grčkog jezika bio je povod za apostolski osnutak đakonata (Dj 6,1-7). Pavao svom suradniku i prijatelju, kasnijem biskupu stavlja na srce brigu o udovicama (1 Tim 5,3-16).

III. BIBLIJSKA PASTORALNA USMJERENJA O BRAKU I OBITELJI

1. Priprema na kršćanski brak

Kako razumjeti Sveto pismo pod vidom novozavjetnog bračnog i obiteljskog ideala upravo danas? Može li se to poimanje ostvariti i u današnjem vremenu? Da li je to i na koji je način to ostvarivo? Evanđeoski ideal: je li to kršćanska utopija ili životna zbilja? Je li moguće dati neka pastoralna usmjerenja i smjernice za neke konkretne prijedloge? Jedno je ideal Svetog pisma i Prarcčke a drugo stvarnost života. Kao uskladiti jedno s drugim? Da li ideal sniziti? Ima li veću važnost ideal ili stvarnost života? I pored ideala mora se bračna i obiteljska stvarnost i problematika života snalaziti i boriti. Makar je brak i obitelj privatna stvar ona ima i te kako javno značenje za društvo, svijet i Crkvu.

Danas kao i nekada u mnogih zaručnika manjka duboko razumijevanje slavljenja crkvenog vjenčanja kao sakramenta. Mnogi žive zajedno, bez vjenčanja ili samo civilno vjenčani, a mnogi su supruzi u drugom braku. Takve veze često znaju biti zapreka za obitelj i prihvaćanje djece.

Pa i ovdje ali općenito u braku valja započeti i govoriti o zajedništvu koje naravno postoji i lako može prijeći na svako drugo, društveno i crkveno zajedništvo.

Sigurno da teologija o braku mora kritički vrednovati crkveno ženidbeno pravo. Pastoral ženidbe temelji se više na Isusovim poticajima nego na istančanom pravnom shvaćanju vjenčanja. Božansko ustanovljenje ženidbe treba tražiti

³¹ *Isti*, str. 77-87.

³² Usp. udovičin poziv na nepopustljivost kako je obrađen u: A. STEINER – V. WEYMANN, *Gleichnisse Jesu*, (Bibelarbeit in der Gemeinde, Band 3), Friedrich Reinhardt Verlag Basel – Benzinger Verlag, Zürich-Köln, 1983.², str. 149-167.

u širem vjerskom kontekstu. Tu prilazi i veliki poziv i odgovornost za potomstvo kao budućnost svijeta.

Lijepo je upravo – kao što je posvjedočila javno jedna majka sa četvero djece inače javna promicateljica kršćanskog braka i obitelji – izdvojiti teološki vid stvaranja i sustvaranja u bračnim partnera. Argumentirala je da roditelji imaju zaslugu pred Bogom po udjelu na proširenju Božjeg djetinjstva. Roditelji naime po djelu rađanja i odgajanja omogućuju da upravo njihovi potomci budu djeca Božja, budući građani neba.

I dalje vrijedi govor o ugovoru, zavjetima (vows) bračnih partnera, ali je više u duhu Biblije govoriti o savezu bračnih partnera kao što postoji i savez između Boga, Isusa Krista i naroda Božjega, Crkve. Savez onda uvažava jednakost u promicanju bračnog ideala i odgovornosti supružnika. Uz uvjete za valjanost braka kao što su biološko-tjelesna, osobna i psihološka spremnost partnera, ubraja se i vjera u sakramentalnost braka koja pretpostavlja širi vjerski kontekst i crkvenu praksu. Kršćani mogu oblikovati zajednički život u okviru bogoslovnih kreposti vjere i ufanja³³.

U pomanjkanju sistematske obrade bračne ili obiteljske problematike u Novom zavjetu valja trijezno prihvatiti činjenicu da Novi zavjet pruža tek djelomičnu pomoć za pastoral braka i obitelji. U Starom zavjetu moguće je govoriti i rekonstruirati razne brakove i obitelji. Moguće je govoriti o bračnim partnerima, o očevima i majkama, djeci i rodbini. Stari zavjet ima posla s mnogo velikih i još više osebjunih pojedinaca, obitelji u užem ili širem smislu³⁴. U Novom zavjetu nema opširno opisanih brakova i obitelji. Tako nije moguće rekonstruirati ni idealne ni loše brakove ali ni brojne, sretne i uspješne odnosno nesretne obitelji. Opisani su jedino fragmenti brakova i obitelji. Ti fragmenti su uz to često izdvojeni iz konfliktnih situacija. Zato je ograničen i uvjetovan teoretski a tako i praktični govor o braku i obitelji.

2. Današnji brakovi i obitelji u ogledalu Novoga zavjeta

U pastoralu su od koristi obiteljske biblijske skupine i kružoci, obiteljske škole, bračni susreti (marriage encounter) i dr.

Uz to je metodički gledano važno uočiti da se traži umijeće kako rabiti Bibliju u pastoralnom radu. Uporaba je određena onim što se traži i kako se s tim

³³ Opširno o krepomnom bračnom i obiteljskom životu vidi u: B. LISS, *Glaube, Hoffnung, Ehe, Wie Christen gemeinsames Leben gestalten können*, Seelsorge-Echter, Würzburg, 1984.

³⁴ Usp. B. L. HARBOUR; *Famous parents of the Bible*, Broadman Press, Nashville, Tennessee, 1983. Novozavjetni dio spominje likove iz jednog navoda i s premalo pojedinosti za neki mogući životopis.

materijalom ophodi. Svakako valja vidjeti novozavjetnu perspektivu za praktičnu pastoralnu okolinu. Biblijski doprinos jedan je od mnogih. Valja ga ugraditi u kontekst cijele Crkve, tj. crkvenu predaju, refleksiju, razlikovanje duhova u konkretnoj životnoj okolini i u 1. i u 20. stoljeću. Biblija potiče, poziva i stavlja pred evanđeoski izvještaj. Ali ti ideali trebaju biti ugrađeni u novozavjetnu perspektivu i u kontekst Crkve.

Tko ulazi u novozavjetnu građu o nekom pitanju kršćanskog života, teologije, braka, obitelji i dr. može posegnuti za konkordancijom ili biblijskim rječnikom i pronaći i pogledati mjesta i tekstove koji izričito govore o braku i obitelji³⁵. Ako se tako postupi, dolazi se do biblijskog govora o braku i obitelji. Valja jednostavno pogledati biblijska, posebno novozavjetna mjesta o braku i obitelji. Pri tome treba ispitati i mjesta koja su daleko od današnje problematike. Valja zajedno proći kroz svu građu. Problem će tada biti ograničen na izvjestan broj tekstova gdje Isus, apostol Pavao ili koji drugi novozavjetni pisac govori o braku i obitelji u odnosu na sreću, konflikt ili problem. No to je možda više brak pod povijesnim gledištem a ne u vidu ispunjenog bogatstva, ideala ili zadovoljstva. Nažalost brak i obitelj mogu se pretvoriti u tragičnu situaciju iz koje proizlaze poteškoće i neprijateljstva.

Ako se međutim pokuša iz novozavjetnog sadržaja izgraditi diskusiju o teologiji braka i obitelji onda najbolje približenje nije samo poziv na tekstove koji izričito govore o braku i obitelji nego valja vidjeti sveopću novozavjetnu prezentaciju ideala osobnosti, slobode, ljubavi, komunikacije, pomirenja, ljepote tijela, stvaranja, potomstva, rodbine, solidarnosti, požrtvornosti i dr. Zadatak pastoralnog rada na duge staze predstavlja široku perspektivu osjetljivosti za Isusovo učenje i za učenje Pracrkve o širokom promjeru života, odgovornosti i zajedništva pa tako i općecrkvenu brigu o bračnom i posebno o obiteljskom životu. Široki životni kontekst automatski više zadovoljava, pozitivniji je i donosi plodove u budućnosti. No, za takvu strategiju bi trebalo ustrajno raditi i utrošiti mnogo vremena a možda bi mnoge izrečene stvari za bračne partnere i pastoralne djelatnike bile same po sebi razumljive. Pitanje nije samo afirmacija i ohrabrenje za ideale. Pitanje je također kako se suočiti s teškim i tragičnim situacijama. Upravo tragične dimenzije ljudskog života pokazuju kako je evanđelje stvarno i vidljivo. Zbog toga su moguće samo opaske o toj diskusiji kada se Biblija uglavnom bavi problematičnim tekstovima. I valja ostaviti otvorena vrata i krenuti u tu široku perspektivu, bogatu idealima na koje evanđelisti, Pavao i drugi biblijski pisci također upućuju.

³⁵ PRIRUČNA BIBLIJSKA KONKORDANCIJA, Dobra vest, Novi Sad, 1982.; VELIKA BIBLIJSKA KONKORDANCIJA, (priredio T. Vojnović), 2 sveska, Kršćanska sadašnjost, Zagreb – Dobra vest, Novi Sad, 1991.

IV. NOVOZAVJETNA PERSPEKTIVA: PUT RASTA I MJESTO OSTVARENJA

Isusov nauk o apsolutnoj nerazrješivosti braka stoji u Mk 8 – 11, tj. u odsjeku na putu s učenicima, od sjevera Svete zemlje do Jeruzalema gdje će Isus trpjeti, umrijeti i biti proslavljen. I zato je nauk na tom putu fokus o urgentnom učenju koje je popraćeno ozdravljenjima, praštanjem, egzorcizmima, druženjem pa i hrabrim sučeljavanjem. Isus dotiče, uvodi i priprema krucijalno pitanje svoje muke. Valja naglasiti da apostoli nisu oduševljeni, krivo tumače Isusovo ponovljeno proricanje muke. Isus želi poučiti da svoje mesijanstvo razumije kao svjedočenje i nesebično služenje za druge. On je strpljivo okupljao i učio makar malu skupinu učenika. Isus je poučavao kako valja izgubiti život da bi ga se zadobilo, valja uzeti dnevni križ i nositi ga, možda treba predati zemaljska dobra, valja tražiti pomirenje, i nikako ne sablažnjavati slabe članove zajednice. I to je bio Isusov ondašnji i današnji strpljivi pastoralni rad, ondašnji i današnji kontekst govora i usvajanja nauka o braku i obitelji. I valja stoga pokušati očitost novozavjetnog nauka o braku i obitelji usaditi u novozavjetno učenje i traženje kraljevstva nebeskog u duhu sile i izgradnje vjerničke zajednice.

Cijelo razdoblje nakon II. svjetskog rata, a posebno zadnjih desetljeća suočava s problematikom braka i obitelji: »Jedno od životnih pitanja koja današnjem čovjeku zadiru pod kožu jest pitanje ženidbe kao trajnog oblika života muškarca i žene, ustanove koja je zapala u duboku krizu i vapi za pomoći«³⁶. I stoga je briga svih teoloških i inih crkvenih djelatnika oko sreće kojoj prethodi solidan brak i zdrava obitelj: »Budući da ni jedno drugo područje ljudskoga života nije tako tijesno vezano uz osobnu čovjekovu sreću, dobro Crkve i društva, razumljivo je da je ženidba postala predmet zanimanja svih teologa. O njoj raspravljaju bibličari i dogmatičari, moralisti i pravnici, jednako kao i sociolozi i psiholozi«³⁷.

I upravo Matejev Govor na gori portretira Isusa Mesiju kao glasnika svjetla, istine i vjernosti (5 – 7). Mt govori o nerazrješivosti braka kao i o nenasilju, siromaštvu, molitvi, izbjegavanju zakletve, posudbi bez naplate i dr. Govori i o ljubavi prema neprijatelju i pozivu na samo Božje savršenstvo. Isus ima autoritet pozivati na savršenstvo: on preporučuje i pokazuje svoj put, a ne rabi neki novi zakon. On nastupa po milosrđu. Isus ne govori samo za krizno vrijeme i etiku spašavanja³⁸. Govor na gori po J. Jeremiasu ne donosi navještaj (kerigma) već nauk (didahé). Isus jednostavno, profinjeno i uzorno uvodi učenika na predani

³⁶ I. DUGANDŽIĆ, »Ženidba u svjetlu Biblije«, *Bogoslovska smotra* 49 (1997.), str. 5.

³⁷ *Isto*.

³⁸ *Usp. audio-gradu o braku*, Alba House, Ohio, 1975.

vjerski život. Tek zreli kršćanin ide prema savršenstvu, iskren je u govoru i molitvi, milosrdan je i prije svega odgovoran u braku i požrtvovan u obitelji.

Isus je Petru, apostolskom prvaku obećao moć odlučivanja i odrješivanja (Mt 16,19). Ova rečenica u kontekstu bratske opomene i zajedničke molitve prenesena je jednostavno na crkvenu zajednicu: »Zaista, kažem vam, što god svežete na zemlji, bit će svezano na nebu; i što god odriješite na zemlji, bit će odriješeno na nebu« (Mt 18,18). Znači da oni koji vode i predstavljaju zajednicu vjernika imaju autoritet, a i garanciju Duha da praktično i pastoralno odlučuju. I Pavao je uvjeren da ima Duha Božjega i da je odgovoran za svoje zajednice. I Ivan evanđelist govori o Duhu Branitelju koji u zajednici vjernika nastavlja Isusovo djelo (Iv 14).

Iz Novoga zavjeta, dakle, izlazi da Crkva u svom učenju i praksi nastavlja Isusovo proročko poslanje u svijetu koji je podijeljen. Ljudi i žene pozvani su na jedinstvo, poslušnost volji Božjoj i veliko zajedništvo. Bračni partneri i njihova obitelj provode kršćanski život koji se sastoji u vjeri, povezanosti i pomaganju³⁹. Supružnici upravo po braku i obitelji, pa i u tragičnosti života mogu ostvariti pomirenje, komunikaciju i pravu ljubav. Zato Crkva ne gubi živce, prisjeća se da joj je živjeti u svome vremenu i na određenim mjestima⁴⁰. Pokazuje evanđeoske ideale i zove na učeničko, tj. vjerničko savršenstvo. Zato se Isusov nauk u svezi braka i obitelji najuže vezuje uz poziv na vjeru i nasljedovanje⁴¹. Ali Crkva se sastoji od muževa i žena, podupire ih u slabostima i daje nadu. Ima snagu razmotriti stvar, odlučiti i utješiti i u stvarima gdje nema laganog rješenja.

Stoga su, teolozi, egzegeti i pastoralni djelatnici svjesni praktičnih poteškoća i problema. Zadovoljavajućih rješenja ima malo. Ali Crkva je iskrena i otvorena, u dijalogu i harmoniji susreće se i pokušava suočiti s lijepim i teškim situacijama svojih članova, vjernika.

³⁹ Usp. kako kršćanski živjeti u braku u djelu D. EMEIS, *Die Ehe christlich leben*, Anregungen, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1980.

⁴⁰ Usp. *audio-gradu o braku*, Alba House, Ohio, 1975.

⁴¹ Usp. I. DUGANDŽIĆ, »Ženidba u svjetlu Biblije«, *Bogoslovska smotra* 49 (1979.), str. 17.

Summary

*TODAY'S TRIALS OF THE NEW TESTAMENT'S VISION OF
MARRIAGE AND FAMILY*

Introduction to this conference and paper introduces the distinction between marriage and family. New Testament's investigation starts with undistracted community. Mathew and Paul bring difference and qualification of the undissolubility of the marriage in their communities. New Testament knows sacramentality for marriage and family. There is some relativisation of the marriage and family. Family has many fragmentarian insights in the preoccupation and service to the most vulnerable human institution. Biblical pastoral orientation in the third part of this article about marriage and family gives priority to the preparation for christian marriage. New Testament is a mirror for today's marriages and families. Finally New Testament is optimistic and perspective. There is a sensitivity for growing and realisation of New Testament's ideal of marriage and family.

Key words: *marriage, sacrament, undissolubility of marriage, family, community.*